

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XIII

Уређивачки одбор

Др Екатерина Анастасова, ванредни професор, Институт за етнологију и Фолклористику с Етнографским музејем, Софија, Бугарска

Др Анастасија Астапова, ванредни професор, Департман за естонски и компаративни фолклор Универзитета у Тартуу, Тарту, Естонија

Др Марија Брадаш, доцент, Департман за лингвистику и компаративне студије културе Ка Фоскари (Ca' Foscari) Универзитета у Венецији, Венеција, Италија

Проф. др Димитрије Големовић, редовни професор у пензији, Факултет музичке уметности Универзитета у Београду, Београд, Србија

Др Лидија Делић, научни саветник, Институт за књижевност и уметност, Београд, Србија

Др Петр Јанечек, доцент, Институт за етнологију и Факултет уметности Карловог универзитета у Прагу, Праг, Чешка

Проф. др Јасмина Јокић, редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, Србија

Проф. др Саша Кнежевић, редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, Република Српска

Др Никита Петров, кандидат филолошких наука, Наставно-научни центар типологије и семиотике фолклора Руског државног универзитета хуманистичких наука, Москва, Русија

Проф. др Љиљана Пешикан Љуштановић, професорка емерита Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, Србија

Проф. др Данијела Поповић Николић, ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, Србија

Проф. др Немања Радуловић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, Србија

Др Ђорђина Трубарац Матић, виши научни сарадник, Етнографски институт САНУ, Београд, Србија

Проф. др Катја Хробат Вирлогет, ванредни професор, Факултет хуманистичких наука, Универза на Приморском, Копар, Словенија

Рецензенти

др Дејан Ајдачић, др Драгана Антонијевић, др Ана Банић Грубишић,
др Софија Биланција, др Драгана Вукићевић, др Дивна Глумац,
др Гордана Горуновић, др Лидија Делић, др Рајна Драгићевић,
др Смиљана Ђорђевић Белић, др Мирјана Закић, др Сања Златановић,
др Александра Јанић, др Саша Кнежевић, др Данка Лајић Михајловић,
др Ермис Лафазановски, др Андреј Мороз, др Данијела Петковић,
др Лидија Радуловић, др Биљана Сикимић,
др Анамарија Сореску Маринковић, др Лада Стевановић,
др Лидија Стојновић Лафазановска, др Лука Шешо

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XIII

Тематски зборник радова

Уредници

др Данијела Поповић Николић
др Немања Радуловић

Удружење фолклориста Србије, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд
Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, Тршић

Београд – Лозница – Тршић 2024

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	9
------------------	---

I

Терминологија и класификација у фолклористичким дисциплинама

Љиљана Пешикан Љуштановић ЖАНРОВСКА МАПА УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ ДИЛЕМЕ И ПИТАЊА	13
Јасмина Јокић КЛАСИФИКАЦИЈА ЛИРСКЕ УСМЕНЕ ПОЕЗИЈЕ – ИСТОРИЈАТ И ПРОБЛЕМИ	35
Ноел Путник КОМПАРАТИВНИ ОСВРТ НА ТЕРМИНОЛОГИЈУ ГОВОРА И ПРИПОВЕДАЊА У РАНОЈ ГРЧКОЈ ЕПИЦИ	48
Данијела Васић ПОЧЕЦИ ФОЛКЛОРИСТИКЕ У ЈАПАНУ КРОЗ ПРИЗМУ ПРВИХ ПОКУШАЈА КЛАСИФИКАЦИЈЕ ЈАПАНСКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВЕДАКА	59
Бојана Максимовић КЛАСИФИКАЦИЈА ПОЕТСКИХ ЖАНРОВА СТАРОНОРДИЈСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ	75
Александра Бјелић ТЕРМИНИ ПЛАГИЈАТА, ФАЛСИФИКАТА И МИСТИФИКАЦИЈА У ПРОУЧАВАЊУ УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ	84
Снежана Милосављевић Милић ИСТО У ДРУКЧИЈЕМ – ТЕРМИНОЛОШКИ АСПЕКТИ ТРАНСФИКЦИОНАЛНОГ ЈУНАКА У ФОЛКЛОРИСТИЦИ	101
Миливој Бајшански ЕПСКА НАРОДНА ПЕСМА У РЕЧНИЦИМА КЊИЖЕВНИХ ТЕРМИНА	114

Марина Младеновић Митровић ПРОБЛЕМ КЛАСИФИКАЦИЈЕ ХУМОРИСТИЧКИХ НАРАТИВА У РУКОПИСНИМ ЗБИРКАМА КРСТЕ БОЖОВИЋА	128
Немања Радуловић ТЕРМИН „НАИВНА КЊИЖЕВНОСТ” У КОНТЕКСТУ ИСТОРИЈЕ ИДЕЈА	144
Данијела Поповић Николић АМАТЕРСКА, „НАИВНА”, „ДИВЉА” ИЛИ – КЊИЖЕВНОСТ: О ТЕРМИНИМА ИЗ ЕМСКЕ И ЕТСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ	163
Наташа Полгар ZAMUĆENI ŽANROVI ILI KAKVE VEZE IMAJU MEDICINSKI I PRAVNI DISKURS S FOLKLORISTIKOM: NARACIJE O ŽIVOTU ILI MEMORATI U IZVANTRADICIJSKOM KONTEKSTU	176
Иван Праштало ПОЈАМ <i>PLACE-LORE</i> -А У САВРЕМЕНОЈ ФОЛКЛОРИСТИЦИ	194
Мирослава Карацуба КЛАСИФИКАЦИЈА НАРОДНИХ БАЛАД У СУЧАСНОЈ ФОЛКЛОРИСТИЧНОЈ НАУЦИ ПИВДЕННИХ СЛОВ’ЯН I УКРАЊНЦИВ: ДОСВИД, СПЕЦИФИКА, ПИДХОДИ	211
Данијела Петковић ПРИНЦИПИ КЛАСИФИКАЦИЈЕ РУСКИХ И ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ ЕПСКИХ ПЕСАМА	226

II

Савремена фолклористика

Данијела Лекић ДЕИКТИЧКЕ РЕЧИ У СВЕТЛУ ТЕОРИЈЕ ФОРМУЛЕ НА ПРИМЕРИМА СРПСКИХ ЕПСКИХ ПЕСАМА И СТАРОЕНГЛЕСКОГ ЕПА <i>БЕОВУЛФ</i>	241
--	-----

Ана Јањић КОГНИТИВНОНАРАТОЛОШКИ ПРИСТУП ТУМАЧЕЊУ УСМЕНИХ НАРАТИВА БЕЛИЦЕ	255
Милош Матић ЕСТЕТИКА РУРАЛНЕ ВЕРНАКУЛАРНЕ АРХИТЕКТУРЕ – НАРОДНА УМЕТНОСТ И ПРАКСЕ ИЗБОРА	270
Александар С. Павловић ЗДРАВИЦЕ УЗ ПИЈЕЊЕ ИЗ ВЕЛИКЕ РАКИЈСКЕ ЧАШЕ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ	286
Данило Трбојевић ПРОШЛОСТ У МАГИЈСКОМ ОГЛЕДАЛУ: МОТИВИ СУДБИНЕ И МРТВАЧКЕ ИГЛЕ У КОНСТРУКЦИЈИ СТВАРНОСТИ И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ ТРАУМЕ	304
Слободан Наумовић, Богдан Дражета ТЕЖАК ЖИВОТ, АЛИ ЛЕП: СИСТЕМАТИЗАЦИЈА САВРЕМЕНИХ НАРАТИВА О ТРАНСХУМАНТНОМ СТОЧАРСТВУ У ИСТОЧНОЈ ХЕРЦЕГОВИНИ	323
Александра Прокић ПРОФЕСИОНИЛИЗАЦИЈА МУЛТИИНСТРУМЕНТАЛИСТА КАО ЧУВАРА ТРАДИЦИЈЕ У ДОБА ДИГИТАЛНЕ КУЛТУРЕ	341
Веселка Тончева СЪВРЕМЕНИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ НА ТРАДИЦИЈАТА: НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ЕДИН ФЕСТИВАЛ ЗА „АВТЕНТИЧЕН ФОЛКЛОР” В БЪЛГАРИЯ	360
Милан Томашевић СЕМИОТИЧКА АНАЛИЗА ПОПУЛАРНОГ КОСМОЛОШКОГ НАРАТИВА	374
Сузана Марјанић АРОКАЛІРТИЌКИ KONDICIONAL ILI MITEM/I O KRAJU SVIJETA (DO 2040. GODINE) U/NA INTERNETSKIM GLASINAMA	390

Оливера Марковић, Мирјана Бојанић Ћирковић
ПОЕТИКА МИМА КАО ФОЛКЛОРНОГ ИНТЕРНЕТ ЖАНРА401

Оксана Микитенко
УКРАЈИНСКА ПАТРИОТСКА ПЕСМА *ОЙ У ЛУЗИ ЧЕРВОНА КАЛИНА*:
ДИНАМИКА И ВИШЕСЛОЈНОСТ ЖАНРОВСКЕ АТРИБУЦИЈЕ421

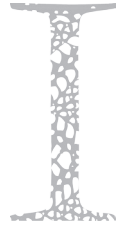
Јеленка Пандуревић
ФОЛКЛОРИСТИЧКА ЗАОСТАВШТИНА
МИЛАНА КАРАНОВИЋА429

Ана Витанова-Рингачева, Сузана Мицева
ВИДЕОТО КАКО АЛАТКА ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА
И ТРАНСМИСИЈА НА ФОЛКЛОРНИТЕ МАТЕРИЈАЛИ446

Милица Стојановић
О ЛЕКСИЦИ ЛИРСКИХ НАРОДНИХ ПЕСАМА
ИЗ ТИМОЧКЕ КРАЈИНЕ
(НА МАТЕРИЈАЛУ ЗБИРКЕ *ЈАТО ГОЛУБАТО*)456

Драгана Цвијовић
ПОРЕДБЕНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ВЕЗНИКОМ *КАО*
У СЛИКАМА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА ЈАНКА ВЕСЕЛИНОВИЋА470

Ана Витанова-Рингачева
АРХИМОТИВОТ „ГРАБНУВАЊЕ НЕВЕСТА”
ВО ЕПСКАТА ПЕСНА ЗА ТУРУНЦУЛА КАРАВЛАШКИ –
СОВРЕМЕНИ ФОЛКЛОРИСТИЧКИ ТОЛКУВАЊА483

*Терминологија и класификација у
фолклористичким дисциплинама*

ВИДЕОТО КАКО АЛАТКА ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И ТРАНСМИСИЈА НА ФОЛКЛОРНИТЕ МАТЕРИЈАЛИ

Видеото донесе големи промени во начинот на регистрирање на фолклорните материјали, нивното зачувување и дигитализацијата. Тоа ја олесни работата на собирачите и истражувачите, но и на научниците-фолклористи кои имаат можност постојано да им се навраќаат на видео-снимките и да ги анализираат различните аспекти на фолклорниот материјал. Дигитализацијата на фолклорните материјали е клучна во време на технолошка револуција, пред сè за олеснување на научно-истражувачката дејност на фолклорот, но и за негово собирање и афирмација. Дигиталните уреди, особено паметните телефони со своите перформанси овозможуваат различни фолклорни материјали да се снимаат но и да се прикажуваат во реално време. Она за што порано беа потребни седмици, месеци и години работа, сега е прашање на минути во кои можат да се реализираат десетици операции вклучително и формирање посебни онлајн бази со собрани видео материјали. Во овој труд ќе ги анализираме токму позитивните аспекти на видеото и неговата улога во унапредувањето на фолклористичките истражувања.

Клучни зборови: видео, фолклор, дигитализација, традиција.

Собирачката дејност на македонските фолклористи е процес кој се надоврзува на првите такви обиди на нивните претходници, кои од Македонија ги собрале и објавиле првите народни песни. Во прв ред, овде мораме да го спомнеме Вук Караџиќ кој е првиот што се зафатил со таа тешка и предизвикувачка работа, да го објави наталоженото, а неоткриено духовно и нематеријално богатство на Македонците. По него со истиот предизвик се соочил Стефан Верковиќ, претходникот на браќата Миладиновци. Со својата дејност на македонска територија придонесол за будуњето на западноевропскиот и рускиот интерес кон овој дел на Балканот, дотогаш непознат за нив (Ковилоски 2019: 171). Дури после децении се појавуваат браќата Миладиновци, па Кузман Шапкарев и

* ana.ringaceva@ugd.edu.mk

** suzanamichev@gmail.com

Марко Цепенков, кој создаде свој Цепенковски стил на запишување, со тоа што собраниот материјал од информаторите самиот го интерпретирал. Научното проучување на фолклорот кое почнало некаде кон средината на 19 век, се темелело на две научни подрачја: антропологија и книжевност. Почетоците на научното проучување на фолклорот во Европа се бараат во Велика Британија, Финска и Германија (Antonijević 2023: 11). Сепак, не многу подоцна и останатите европски земји почнуваат да се занимаваат со собирање, објавување и научно проучување на фолклорот. Во тој контекст, интересот на фолклорот во Македонија не е многу далечен од европските текови. Она што го започнуваат странците, со голем интерес го прифаќаат и преземаат домашните запишувачи. Како што спомнавме еден од најзначајните во тоа време, на преодот кон 20 век е Марко Цепенков. Но, Цепенков е и првиот што се обидел да го визуелизира народното творештво, правејќи цртежи на носии, орудија, игри, на многу фолклорни елементи што ги среќавал низ прилепските села. Се смета дека Цепенков има околу 235 цртежи кои се изгубени, а никаде не е забележано дека се исчезнати (Талевски 2021: 270). Овие цртежи од кои на средината на 20 век, 1956г. д-р. Кирил Пенушлиски со помош на академик Тодор Димитров Павлов од Бугарската академија на науките, направил микрофилмови од оригиналите на Цепенков, кои се чувале во Архивот на БАН. Цртежот е уметничко дело, поврзано со авторскиот израз, креација и имагинација. Во, случајот на Цепенков, сепак, тие кореспондираат со реалноста, барем според она што го има во Институтот за фолклор. Како што е познато, овие цртежи постојат само како репродукции во некои изданија, а каде се материјалите што ги донел професорот Пенушлиски и дали постојат воопшто се уште, нема одговор. Сепак оваа потреба на Цепенков да го користи цртежот како медиум за да ги долови поуспешно, поблиску различните аспекти од фолклорот што го среќавал и регистрирал, ни зборува за универзалниот говор на виузелниот израз.

Повеќе од еден и половина век подоцна светот е драстично променет. Сега информаторите може да ни ги испраќаат своите фолклорни единици преку месинџер, вибер, ватсап, и уште на десетици други начини, и да бидеме мошне продуктивни, креирајќи десетици фолклорнизаписи во само една минута. Човекот не може ниту да претпостави што се се крие во интернет сферата која е длабока и бесконечна, како и вселената. Но, тој може многу да научи од своето опкружување. А кога опкружувањето е динамично и подложно на промени, човекот може непрестано да ги користи сите достигнувања во различни аспекти од неговата работа и живот. На пример, за посовремена обработка и афирмација на фолклорот. Во оваа смисла, мислиме на видеото како еден вид мултимедијална алатка која го олеснува не само регистрирањето, туку и афирмацијата на фолклорниот материјал. Ако пред педесетина години, луѓето- информатори биле воодушевени од можноста да го слушнат својот глас снимен на магнетофон (Мицева 2022: 233), со сè почестата употреба на видеото направено со обична или високопрофесионална камера, а во поново време и со фотоапарат или само со телефон, ние добиваме уште една информација за нашиот информатор:

неговото лице, експресиите, физичкиот изглед, говор на тело дури раскажува, пее или споделува анегдоти.

Мултимедијата се карактеризира со присуство на текст, слики, звук, анимација и видео; од кои некои или сите се организирани во некоја кохерентна програма (Mishra & Ramesh 2004: 8). Предноста на мултимедијата е тоа што ги привлекува сетилата и привлекува интерес бидејќи е комбинација од вид, звук и движење (Parabang et al. 2022: 584). Технологијата што ги обединува аудио и видео техниката со компјутерската техника се нарекува мултимедијална технологија (Tomić, Drljača 2018: 558). Користењето на мултимедијалните материјали е широко распространет. Прифатен е во речиси секој сегмент од животот, а особено е препорачливо е да се употребува во образовниот процес. Се смета дека тоа влијание е толку големо, што образованието засекогаш се промени (Исто: 563). Но, на видеото може да се гледа и како на соодветна алатка за промоција и полесно прифаќање на фолклорот кај помладата популација. Според личното искуство, видео од изведба на лазарски песни дава поавтентичен приказ на обредот отколку само да е објавен текст од содржината на песната. Додека на едната страна го имаме текстот, како можен медиум кој треба да создаде слики, звук и ритам во главата на примачот, видеото сето тоа го има спакувано. Мрзлива и не толку креативна варијанта, но, достоинствена противничка во современото во кое просечното внимание на луѓето е сведено на 30 секунди до две, три минути. Канадскиот филозоф Маршал Меклухан рекол дека медиумот е пораката, аналогно на тоа фолклорот е пораката, а видеото е медиумот преку кој таа порака стигнува до таргетирана група. Во различни фази од човековата историја, најважна била документацијата, да се забележи она што било, што се случило, да се обезбеди доказ. Видеото не само што е погоден, тој е исклучително релевантен регистратор на фолклорот, но и на урбаната, па и руралната култура што се создава секојдневно, а која од аспект на некое идно време ќе биде фолклорот што ќе го проучуваат идните генерации.

Savremeni antropološki pristup shvata folklor kao deo ekspresivne i simboličke kulture koji se prenosi usmeno, tradicijom, s generacije na generaciju, ali i drugim kanalima komunikacije koji u modernom dobu podrazumevaju različite medije – štampane, elektronske i digitalne; na verbalan i ne-verbalan način. (Antonijević 2023: 11)¹

Според Студијата на Агенцијата за аудиовизуелни медиумски услуги (2018: 6) појавата на медиумскиот плурализам во Македонија се одвива на повеќе нивоа. Со осамостојувањето на државата во 1991 година, се случуваат и други процеси како појава на први приватни телевизии. Во Југоисточниот дел на Македонија, регион со околу 200 000 жители, во периодот по 1991 година се отвораат неколку приватни телевизии во кои се ангажирани

¹ Современиот антрополошки пристап го сфаќа фолклорот како дел од експресивната и симболичка култура која се пренесува усмено, преку традицијата, од генерација на генерација, но и со други канали на комуникација, кои во модерното доба подразбираат најразлични медиуми-печатени, електронски и дигитални; на вербален и невербален начин.

десетици новинари. Долгогодишното искуство во оваа професија, ни покажува дека некои од најчестите настани за кои се известува се оние од секојдневието на заедницата, која практикувана најразлични обичаи, фолклорни традиции, и други форми на нематеријално културно наследство. Новата медиумска технологија, особено безжичната комуникација која станува револуционерна последната декада од дваесеттиот век, создаде можност да се зголеми присуството на фолклорни материјали во дигиталниот свет. Развојот на комуникациско-информациските технологии на почетокот на деведесеттите години на 20 век е период во кој се случуваат низа промени на социо-културолошко ниво. И Лев Мановиќ (2015: 46–47) смета дека во тој период „културата брзо се претвора во е-култура, компјутерите во универзални носачи на култура, а медиумите во нови медиуми”.

Така, во тие рани 90 години интензивно се регистрираат, но и возобновуваат различни фолклорни обичаи од граѓански здруженија кои си земаат за задача да ја негуваат традицијата, но и да ја пренесат на новите генерации. Користењето на видеото, креирањето на куси филмови од тие настани создаваат можност за брза трансмисија, што во следните години ќе привлече светски медиуми но и организирани тури туристи кои доаѓаат да бидат дел од тие уникатни доживувања. Филмот, аналогно видеото, како и секоја уметност, успева да се отргне од јазичните окови (Stojanović 1984: 15). Оттука, на видеото не му се потребни зборови за да се пренесе основната порака: имаме движења, музика, визуелна слика кои ни даваат мноштво информации. Регистрирањето на фолклорната граѓа на овој начин, ја олеснува работата на собирачот, дава директен увид на информаторот во тоа што го кажал и служи како податлив материјал за понатамошни истражувања. Визуелниот пристап овозможува подобро разбирање на одредена тема. Според Лидија Стојановиќ-Лафазановска (2012: 280) ваквите материјали ја збогатуваат визуелната историја. Она што го нуди текстот е многу пооскудно во споредба со податливоста на видео-материјалите.

Folklor se shvata kao dinamički i komunikacijski proces u trajanju, u neposrednom socijalnom i kulturnom okruženju, kao kulturna produkcija i reprodukcija različitih sadržaja primerenih folklornom načinu izražavanja. Antropologija smatra da je folklor koliko tradicionalan i konzervativan s jedne strane, toliko i savremen i fleksibilan s druge strane, stvarajući nove forme pod uticajem modernog načina života i modernih tehnologija.² (Antonijević 2023: 11–12)

Токму видеото ги оживува минатите искуства на претходните генерации, а не следејќи ги архивите можат да се анализираат и промените кои се случувале кај одредени обичаи. Во тој контекст и научните се занимаваат со проблемот на дефинирањето на фолклорот, проширувајќи го неговото значење и опфат. Така, американскиот научник Бен-Амос особено го

² Фолклорот се сфаќа како динамичен и комуникациски процес во траење, во непосредно социјално и културно опкружување, како културна продукција и репродукција на различни содржини својствени на фолклорниот начин на изразување. Антропологијата смета дека колку фолклорот е традиционален и конзервативен од една страна, толку е современ и флексибилен од друга, создавајќи нови форми под влијание на модерниот начин на живот и современите технологии.

истакнува комуникацискиот аспект на фолклорот. Тој го нарекол фолклорот „комуникациски процес во контекст“ а го дефинирал како „уметничка комуникација во мала група, или посебна општествена интеракција, заснована на збир културни конвенции, препознати и прифатени од сите членови на групата, по пат на естетско и уметничко изразување“ (Ven-Amos 1971: 13). Дигиталното време наметна нови современи начини на архивирање на културното богатство, а со тоа и нови начини на негово собирање и, се разбира, презентирање.

Фолклорот во периодот на забрзана дигитализација како да добива поширок простор за презентација, односно, можност да излезе надвор од архивите на институтите, на музеите и да стане лесно достапен. Идејата за пренесување на фолклорното богатство на еден народ и надвор од физички исцртаните гранични линии, денес веќе е реалност, која самата за себе станува правило, во смисла, сè што постои како архива, да се дигитализира и да се стави на показ на научната и на истражувачката фела, но и на оние што, од најразлични побуди, сакаат да имаат пристап до таквите содржини. (Витанова-Рингачева 2023: 113)

Постојат многу причини зошто фолклорот стана дел од интернет-просторот, а дел од нив е желбата на луѓето да споделуваат видеа од своите искуства, случувања и животи. Токму споделувањето на она што го забележуваат (снимаат или фотографираат) е несвесно создавање на една голема интернет база со дигитален фолклор создаван од аматери. Но, фолклорот секогаш изворно се шири од обичниот човек кој реагира спонтано, најчесто со желба да пренесе емоција или порака. Исто така визуелните објави на социјалните мрежи ни покажуваат дека луѓето ги користат мрежите за да го осмислат својот свет, општествените норми и разбирањето на традицијата, поради што, според Милер и соработниците, разбирањето на точниот контекст е од суштинско значење (Miller et al. 2016: 178). Габриела де Сета издвојува четири перспективи во пристапот на дигиталниот фолклор:

Разгледување на интернетот како технологија способна истовремено да го шири познатото и постоечко фолклористичко знаење и да создава нови фолклористички форми;

Како вернакуларна креативност и партиципативна култура во сајбер просторот на обичните луѓе, аматери и анонимуси, кои создаваат интернет мимови, Јутјуб видеа или Твитер (X) хаштагови.

Од перспектива на фолклорната уметност, графичка и ликовна, како вернакуларна естетска пракса на аматерите и компјутерските корисници во дигитален формат и со помош на дигиталната технологија.

Разгледување на мимовите како нова аналитичка категорија во проучувањето на дигиталниот фолклор, бидејќи го поттикнуваат корисникот на создава нови, со рекреирање и реплицирање на постоечките мимови, без разлика дали се глобално или локално ориентирани. (DeSeta 2020: 173)

Струмичкиот карневал е една од најстарите и најмасовни традиции што се практикува во Југоистокот на Македонија. Пишани документи за постоењето на карневалот се среќаваат во патеписите на Евлија Челебија од 17 век. Карневалот се одржувал на вториот ден од Тримерите, празникот на араманите (верени) девојки. Во домот на идната невеста доаѓале маскирани момчиња, меѓу кои и вереникот, а целта била девојката да го препознае истиот сопруг меѓу нив. Од шеесеттите години на дваесеттиот век, карневалот почнува да се одржува помасовно и поорганизирано на плоштадот во Струмица и тоа во ноќните часови, со учество на поединци и групи граѓани од сите возрасти. Значајна карактеристика на современите карневали е поместувањето и ширењето на просторот во кој се одигрува (Петровска-Кузманова: 159). Од овој период, постојат и голем број видеа снимени од Националната телевизија, со што почнува да се создава и видео-архива на струмичкиот карневал. Денеска карневалот е спектакл на улиците, но пред повеќе од половина век карневалот имал поинаква форма и значење за градот и граѓаните. Една документарна емисија од 1965 година ни ги прикажува примитивните маски на луѓето, за кои најчесто се користела боја за лица и стари алишта. Од прикажаното се гледа дека маските биле придружени со големи веселби, играње и пеење, шега, но и коцкање. Тогашните маски вклучувале и настапи на фолклорни друштва како Русалиите, но и исмевање на системот-прикажување на државниот буџет, како и традиционалните маски со невеста, младоженец и свештеник. Струмичкиот карневал се одржува по обичај во првата половина на месец март. Тој е сврзан со обичајот Тримери, којшто започнува веднаш по Прочка. Тоа се првите три дена од Велигденскиот пост и трат од понеделник сè до среда. Во една документарна емисија од шеесеттите години на минатиот век се опишува како биле организирани во Струмица овие три дена. Во неа се објаснува дека во понеделникот само мажите и децата одат на ридот Цареви кули и таму се вари грав, се руча, се игра и овој ден поминува во веселба. Во вторник вечерта всушност започнува карневалот. Струмичките улици оживуваата, а младичи, старци, деца, преправени со различни маски и различно облечени, ги исполнуваат улиците и се движат така до доцна во ноќта. Потоа сите заедно така маскирани, а и во групи, одат по куќите каде има армасани девојки. Карневалот во Струмица низ вековите доживеа трансформација од народна традиција, преку современа улична манифестација до маскенбал со натпреварувачки карактер. Токму видеата што ги објавуваат медиумите и граѓаните на социјалните платформи овозможуваат компарација на развојот на карневалските свечености во овој дел од Македонија. А, мноштвото видео записи кои излегуваат со едноставно пребарување по клучни зборови даваат и различен аспект на гледање на карневалот како појава во современ контекст. Според изјавата снимена пред речиси шест децении, карневалот во Струмица траел три дена. Последните 33 години, колку што има вообновена организирана форма, тој трае една седмица. Главната карневалска вечер е поместена во сабота навечер, пред Прочка, наместо во вторник, бидејќи почнуваат големите велигденски пости. Исто така, на чист понеделник се поставува огромен казан за варење

грав на струмичкиот плоштад, а откако ќе се свари се дели на сите граѓани кои ќе се најдат во тоа време во центарот на Струмица.

Празнувањето на неколкудневниот период околу почетокот на велигденските пости, односно деновите околу празникот Прочка (Велики поклади), вклучително и на тридневниот период – Тримери и на деновите од првата седмица од велигденските пости има посебно место во обредниот календар кај православното христијанско население во сите македонски краеве, а секако и кај православното население во градот Струмица. (Малинов 2021: 103)

Како еден од најспецифичните настани поврзан со Тримери е посетата на домовите на армасаните девојки. Тоа се случува на третиот ден од тримерите, околу пладне се доаѓа на гости кај девојката, а свекрвата испраќа три бовчи (синии) со различни подароци за идната снаа. Присутните девојки и жени се гостат со посна трпеза. Како што ни покажуваат репортажите на локалните телевизии (Граматиќова 2018), полека изумира обичајот Тримери. Маскирањето на овој ден е повеќе ритуално, во чест на празникот, отколку верно следење на традицијата и обичаите поврзани со празникот на армасаните. Маските што доминираат на парадата во Струмица последните десетина години, претендираат да наликуваат на современите маскенбали што се организираат во Европа и светот (Митева 2017). Групите се составени од поголем број учесници со усогласени костими, а голем дел од нив се придружувани и од возила на чело на поворката кои ја симболизираат маската и идејата на учесниците.

Освен еволуцијата на големиот карневал во Струмица, треба да се спомнат и Странчинарските игри-карневал за Василица по селото Мокриево, во подалечната околина на Струмица. Слични маскирани дружни до денес постојат во повеќе населени места низ Македонија. Според Луческа (2018: 75) станува збор за рурални селски средини кои обичаите со маски ги изведуваат за време на новогодишниот празничен циклус, особено за празникот Василица. Некогашната традиција на конфронтација на селските, маалски групи странчинари денеска е само танц под страшни маски. Зачувана е изворната маска на странчинарот, но улогата е единствено ревијална. Она што се негува и покрај бројните унапредувања и осовременувања на традиционалниот облик на карневалот е пиењето греена ракија од свонците на странчинарите. Видеата кои се направени во период од дваесетина години, колку што постои модернизираниот облик на Странчинарските игри потврдуваат дека стотици деца доаѓаат на Василица во Мокриево да се напијат ракија од свонците со надеж дека ќе го надминат проблемот со говорот.

Има верување дека со овие свонци се излечени неколку деца што пелтечат, или се со говорна маана. Значи, тоа се случило одмана. Некој дедо го донел своето внуче што пелтечело тука. Откако пробал од оваа ракија што ние ја правиме со свонците, детето тргнало на подобро и подобро. (Спасов 2015)

Токму видеата кои се правени изминатите децении покажуваат како селската традиција добива организирана структура и почнува да привлекува гости од цела држава, па и групи од соседните земји, кои настапуваат со локалните странчинари. Видеата кои се прават за време на Странчинарските игри се популарни не само во локалната заедница, туку и во македонската дијаспора. Мокриево е едно од селата во струмичкиот регион кое е речиси целосно иселено, што го оправдува интересот на Македонците со потекло од Мокриево кои живеат во Западна Европа да бараат но и да споделуваат видеа од настаните што се случуваат во нивниот роден крај. Ваквите видеа немаат само забавно-популарен, туку и етнолошки карактер, па дел од нив се преземаат и се користат и во архивите на научниците и истражувачите.

Видеозаписот, без разлика дали е во формат на: репортажа, документарен филм или снимено видео аматерски, претставува многу значаен извор на информации за истражувачите. Сосема сме свесни затоа дека видеозаписите не ја пренесуваат, во целост, оригиналната форма на фолклорниот материјал, но ако се изостави ова, тогаш останува да го подвлечеме значењето на пораката што ја пренесува видеозаписот. (Витанова-Рингачева 2023: 114)

Видеото како алатка за дигитализација на фолклорот ги зачувува различните облици на примена на обичаите и традицијата меѓу граѓаните. Тоа истовремено е веродостоен документ преку кој се восприема повеќедимензионалноста на фолклорот: зборовите имаат глас, музиката освен што се слуша и визуелно се доживува со сликите од свирењето на инструментот, играта, облеката и тн. Затоа се очекува тоа сè помасовно да се употребува во работата на фолклористите, етнолозите и етномузиколозите.

Цитирана литература

- Витанова-Рингачева, Ана. „Филмуваните видеозаписи за русалиите – жива слика и драгоцен архивски извор”. *Македонски фолклор*, 84 (2023): 111–121.
- Ковилоски, Славчо. „Наследничката на Хомер: Дафина од село Просеник, Серско”. *Палимпсест*, 7 (2019): 171–182.
- Луческа, Ели. „Обичаите со маскирање и преправање во Прилеп (Традиција и континуитет)”. У: Владимир Караџоски (ур.). *Обреди и фестивали под маски на Балканот: традиција, состојба, тенденција*. Прилеп: ЈНУ Институт за старословенска култура Прилеп, Општина Прилеп, 2018: 73–94.
- Малинов, Зоранчо. „Тримерската обредност во Македонија (Со посебен осврт на градот Струмица)”. *Македонски фолклор*, 80 (2021): 101–112.
- Мицева, Сузана. „Иван Котев-половина век чувар и записничар на народниот бит”. *Македонски фолклор*, 81 (2021): 231–240.
- Петровска-Кузманова, Катерина. „Структурата на современите карневали врз примерот на Струмичкиот карневал”. *Македонски фолклор*, 81 (2021): 153–171.
- Стојановиќ Лафазановска, Лидија. „Визуелен фолклор: односот помеѓу усното и визуелното сеќавање”. Adam Mickiewicz University Press, 2012: 279–311.
- Талевски, Иванчо. „Улогата на цртежот во творештвото на Марко Цепенков”. У: Марјан Марковиќ (ур.). *Марко Цепенков, македонската народна култура и фолклористиката*. Скопје: МАНУ, 2021: 269–302.

- Antonijević, Dragana. *Antropologija folklorā*. <https://www.researchgate.net/publication/374752656_ANTROPOLOGIJA_FOLKLORA> 03.07.2023.
- Ben-Amos, Dan. „Toward a Definition of Folklore in Context”. *The Journal of American Folklore*, 84 (1971): 3–15.
- De Seta, Gabriele. „Digital Folklore”. In: Jeremy Hunsinger, Matthew M. Allen and Lisbeth Klastrup (eds.). *Second International Handbook of Internet Research*, 2018: 171–183.
- Miller Daniel, Elisabetta Costa, Nell Haynes, Tom McDonald, Razvan Nicolescu, Jolynna Sinanan, Juliano Spyer, Shriram Venkatraman and Xinyuan Wang. *How the World Changed Social Media*. London: UCL Press, 2016.
- Mishra, Sanjaya and Ramesh Sharma. *Interactive Multimedia in Education and Training*. <https://www.researchgate.net/profile/Vassilios-Dagdilelis/publication/27377999_Principles_of_Educational_Software_Design/links/53ecdbe20cf2981ada10f57c/Principles-of-Educational-Software-Design.pdf> 15.07.2023.
- Parabang Leonardo, Manuhutu A. Melda, Manuhutu Abraham, Leuwol V. Natasya, Uktolseja J. Lulu, Tindage Jalmijn. „Development of 2D Animation-Based Folklore As Learning Media”. *International Journal of Information System & Technology*, 4 (2022): 584–589.
- Stojanović, Dušan. *Film kao prevazilaženje jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Institut za film, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1984.
- Tomić, Siniša i Dalibor Drljača. „Principles of Multimedia Learning”. *Knowledge- International journal*, vol. 26, no. 2 (2018): 557–564.

Извори

- Граматицова, Јулија. „Со одбележување на тримерските обичаи завршуваат карневалските празнувања”. Тв Канал ВИС Струмица. <https://www.youtube.com/watch?v=Z3sLLMeel58&ab_channel=TVKanalVIS>.
- Митева, Стојне. „Повеќе од 2000 маски продефилираа на струмичкиот карневал”. Канал5. <https://www.youtube.com/watch?v=11bpSrdJ3Mc&ab_channel=%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB5%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0>.
- Спасов, Живко. „Странчинарски игри – Мокриево”. <https://www.youtube.com/watch?v=rOinh9LQt5s&ab_channel=Shelby>.
- Архива Македонија. „Струмички карневал во 1965”. Телевизија Скопје. <https://www.youtube.com/watch?v=0ORSu5x51fk&ab_channel=ArhivaMakedonija%2F%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0>.

Ана Ж. Витанова-Рингачева
Сузана Д. Мицева

ВИДЕО КАО СРЕДСТВО ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ И ПРЕНОШЕЊЕ ФОЛКЛОРНЕ ГРАЃЕ

Резиме

Видео, као запис дигиталног фолклора, омогућава не само очување изворних фолклорних форми, већ и стварање нових уз помоћ неограничених могућности дигиталних алата и интернет простора. Он не само да дигитализује и преноси

фолклор већ је и основа за многа научна истраживања упоредном методом заснованом управо на различитим видео снимцима одређених фолклорних обичаја и догађаја.

Видео представља драгоцену фолклорну архиву, али и средство које ће помоћи у популаризацији различитих фолклорних догађаја и материјала. Занимљивост видеа, лака доступност и могућност широке дистрибуције отварају нове могућности за афирмацију и проучавање фолклора.

Кључне речи: видео, фолклор, дигитализација, традиција.

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XIII

Тематски зборник радова

Издавачи

Удружење фолклориста Србије, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд
Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, Тршић

За издаваче

Данијела Поповић Николић
Александар Јерков
Снежана Нешковић Симић
Александра Пурић

Лектура и коректура

Данијела Лекић

Превод резимеа на енглески језик

Данијела Лекић

Припрема за штампу

Матеа Милошевић

Штампа

„Графтек” д. о. о., Београд

Тираж

300 примерака

Београд – Лозница – Тршић 2024

На корицама

предња корица: Амблем Удружења фолклориста Србије,

Ernst Haeckel, *Anthropogenie*, 1874.

задња корица: пиротски ћилим, Wikimedia common

СIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

398(082)

82.09(082)

САВРЕМЕНА српска фолклористика 13 : тематски зборник радова / уредници Данијела Поповић Николић, Немања Радуловић. - Београд : Удружење фолклориста Србије : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" ; Лозница : Центар за културу "Вук Караџић" ; Тршић : Научно-образовно културни центар "Вук Караџић", 2024 (Београд : Графтек). - 495 стр. : илустр. ; 24 cm

"... Удружење фолклориста Србије реализовало је 2023. године у Тршићу тринаести по реду научни скуп Савремена српска фолклористика (од 29. септембра до 1. октобра)." --> Уводна реч. - Тираж 300. - Стр. 9-10: Уводна реч / Уредништво. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7301-210-0 (УБСМ)

1. Поповић-Николић, Данијела, 1968- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Радуловић, Немања, 1978- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Фолклористика -- Зборници б) Књижевност -- Зборници

COBISS.SR-ID 152384265